

אל הבית שגרתתי בו

מריהוט עץ כבד וסיפולוקס על השיש, דרך טפטים וספות קטיפה ועד מינימליזם וצבעים סקנדינביים: השינויים שעבר עיצוב הבית הישראלי במשך השנים מספרים את סיפורה של המדינה. יחד עם האדריכלית והסוציולוגית טולה עמיר והאדריכל אודי קרמסקי, ראש המחלקה לעיצוב פנים בפקולטה לעיצוב של HOU המכון הטכנולוגי בחולון, יצאנו למסע בזמן אל הפרוזדור וההול שנכחדו, עברנו בצמתים שבהם הדירה הישראלית שינתה את פניה - וחזרנו הבייתה

ענת לב־אדלר

את מתכוונת ל"הול".
"כן. לחלל שמפריד את הכניסה מחדרי המגורים, שמעניק איזושהי נשימה לפני שנק" נסים הביתה. המבואה הייתה חלק בלתי נפרד מהדירה ומהמגורים, כדי לאפשר פרטיות ולא לחשוף בפני כל מי שפותח את דלת הכניסה את הסלון, המטבח, ערימת הכביסה שעל הספה והקניות שטרם סודרו.

היום ערימת הכביסה מכבבת בסטורי.
"גם. ואנחנו כבר לא מסתירים, אין דיסטנס וגם אין אורך נשימה, לא צריך את הרגע הזה של להסתדר, להוריד מעיל, לפני שנכנסים הביתה או כשישהו דופק בדלת - לסדר את השיער, לתקן את הליפטטיק, לתת לו עודף או

כסלון, ולקיים שתי 'מצוות נשיות' - כישול ושמרטפות", מציינת עמיר ולאורך השיחה כינינו לא חוסכת שבטה מחלק מההחלטות שהתקבלו על ידי המתכננים, הקבלנים והאדריכלים.

והשירותים?

"השירותים, שהיו בתחילה מופרדים מחדר הרחצה, התחברו עם השנים ליחידה אחת. מאוחר יותר הופרדו שירותי האורחים, הוצ" מדה יחידת שירותים לחדר ההורים והוא הפך ליחידת הורים, ואל חדר השירותים המרכזי של הבית, שמשמש את הילדים, נוספה מרפסת שירות. בתהליך התפתחותי זה נשרה מבואת הכניסה".

האדריכלית והסוציולוגית טולה עמיר ומתי הפרידו את אזורי הלינה מהסלון?
"הפרדה לחדרים פרטיים התחילה כבר בבנייה של שנות ה־30 וה־40 כשהגיעו מתכננים מאירופה, ושוב בסוף שנות ה־60, כאשר חדרי השינה הפכו להיות נפרדים וקבועים. אז עבר המטבח - חדרון במסדרון שמוקם ליד חדרי השירותים, וקיבל חלל סגור משל עצמו, שהיה בקשר עם אזור המגורים. בתחילה, מתוך החלל הסגור של המטבח נפתח חלון להעברת כלים ומוזון לפינת האוכל; בהמשך נולד ויתור גמור על הקיר הזה, המטבח נפתח לגמרי והשתלב בחלל המגורים. כך העובדת) במטבח, יכולה) גם להשקיף על הנמצאים

איך נראו פעם הבתים שלנו? המבנה הפנימי של הבתים בישראל היה די אחיד - חדרי השירות הופרדו מחדרי המגורים, בלב הבית היו שני חדרים גדולים בדרך כלל, שנפתחו האחד אל השני באמצעות דלת מחברת, בסלון הייתה ספה נפתחת עבור ההורים וחדר השני שיכנו את הילדים, וגם את הסבא והסבתא אם היה צריך.

"חדרי השירות, שתוכננו בחדרונים צרים - חדר אמבטיה, חדר שירותים ומטבח, נפתחו למרפסת שרות, שחזרה בגדול בבנייה החדשה. שני החדרים הגדולים, אשר חוברו באמצעות פתח גדול עם אפשרות סגירה, מילאו את כל צורכי המגורים: סלון, אוכל, לינה", אומרת

מימי שלטון המערך כ'המטבח של גולדה' ולזה שהאישה בצילום במופע של עקרת בית עם הסינר, שהפכה את המטבח למיזם פוליטי ולימים ניהלה מתוכו מדינה, וההנגדה בין הבישול במטבח לבישול מהלכים פוליטיים, בין האישה ה'טיפוסית' במטבח למנהיגה מדינית, היא הנגדה המאירה באור מיוחד גם את מעמד האישה והתפתחות המודעות אליו. כי איך שלא נסתכל על זה, המטבח הוא סמל סטטוס שמעיד כמעט יותר מכל דבר אחר בבית על תרבות מגורים.

בוא באמת נדבר על השתנות תרבות המגורים דרך פריזמת המטבח.

"בהתחלה לא היו בכלל מטבחים בבתי. הבישול היה בחוץ ובמטבח ציבורי, בבית אכלו. כשמטבחים נכנסו לבתים, הם היו בחדרים נפרדים קטנים עם דלת כניסה, ות' נור קטן לעקרת הבית. כשהתפתחה תרבות האירוח והטלוויזיה, המטבח הפך להיות מקום שמתחבר יותר לאזור המגורים, כדי להיות חלק ממנו, ולאט-לאט הפך פתוח ועצמאי עד שהיום המטבח הוא סוג של רהיט בסלון, לעיתים עם אי גדול. כיוון שמטבח לא תמיד נקי, הכלים שופעים בכיור, ריח של בצל מטוגן ממלא את האוויר ועוד – התחילו המעצבים להחביא אותו, ולכן במטבח החדש הרבה פעמים הנוכחות לא רק סטרילית היא ממש נעלמת – המטבח ממש מחביא את עצמו. אנחנו לא רואים את התנור כי הוא מאחורי מחיצה ואת הכיור מכסים כחלק מהשיש ובקושי מגלים אותו וגם השקעים נסתרים. זה מוזר בעיני לחשוב שאין מפתח עיצובי נראה לעין באשר למרכיבי המטבח השונים, כך שלא ברור איפה אלמנט אחד במטבח מתחיל ואיפה הוא נגמר. כל התכולה נמצאת בתוך חזית של חיים שהיא כל כולה אנונימית ובעלת חומריות אחידה. וזה הרבה פעמים מעיד לא רק על המטבח, אלא על עיצוב מרחבי המגורים שלנו ועל תרבות המגורים בכלל."

שהורכב במקום ולא בנגרייה ואולי אפילו אין לו גב, אלא הארונות פתוחים מאחור אל הקיר. אפשר לראות את התנור המוכר מתחילת התיקוף של תנורי הבית, את מתקן הספוג לכלים ואת הברז הפשוט עם שתי הידיות הצמודות לקיר. הכל פונקציונלי עם פשוטות של קיבוץ. זה כמובן מתקשר למושג המוכר

גולדה מאיר במטבח המיתולוגי

"בצילום האייקוני הזה של גולדה במטבח שלה, רואים יותר נוף מאשר חלל, ומבינים שיש כאן חיים פרטיים שהם התיישבותיים וק' שורים באדמה ובציונות. אני מניח שזה מטבח

למידות סטנדרט לאזורים השונים של הבית, מצמצמים את השטחים ה"חופשיים", כמו למ' של כיסול המבואה, מאחדים אזורים מחייה, כמו למשל מגורים ומטבח יחד, והדבר כמובן משפיע על אופי ואורח החיים שלנו וגם מגדיל את הרווח של הקבלנים, כי איחוד השימושים בדירה מאפשר צמצום השטח.

"מידות הסטנדרט של הקבלנים הן שקובעות למה רשאים לקרוא, למשל, חדר או חצי חדר, ואם ניקה לדוגמה את עניין הממ"ד שנוסף לבתים בעשורים האחרונים, נראה איך שינוי התקנים משנה את גודלו ומתוך כך – את תכנון הבית".

ויש גם את המרפסות שמככבות בשנים

"נכון, אבל אנחנו לא יושבים ואוכלים, אנחנו אוכלים תוך כדי, אנחנו אוכלים בדרך, אוכלים בפיתה, אוכלים בתנועה, אוכלים על הספה... אנחנו אוכלים ביחידים על האי, אנחנו אוכלים מול הטלוויזיה או מול המסך, למעט הארוחות של יום שישי, שאז אנחנו באמת יושבים ואוכלים אבל הן פחות אינטימיות בדרך כלל."

זה הסטנדרט

דבר נוסף שעמיר מבקשת להתייחס אליו בראייה ארוכת טווח על עיצוב הבית הישראלי, הוא חוק התכנון והבנייה שנקבע בעצם על ידי קבלנים, שמעניקים מידות מינימום אשר הפכו

הם מלהזכיר.

"השינוי של המטבח משמעותי. פעם הוא היה חדרון, ואז חדר עם כניסה וקירות ודלת, ואז הוא עבר להיות צמוד לסלון, ואחרי זה פתחו בו חלון אל הסלון, ואז ירד קיר ההפרדה והמטבח והסלון הפכו לחלל משותף. בתהליך הזה נעלם שולחן האוכל והגיע האי. היום ברירות אין כמי עט מקום לפינת האוכל, לטעמי המקום החשוב ביותר למשפחה, כי שם את יכולה לעצור הכל ולשבת מול הילדים שלך ולראות, תוך כדי שיחה בארוחה, ולשמוע פרטים, ולהבין מה המצב, כמה אוכלים ואיך מצב הרוח וכישורי השיחה, נימוסי השולחן ורכילות".

זה מוזר, כי למעשה אנחנו כל הזמן אוכלים.

לקחת ממנו את המשלוח בלי שהוא יתפרץ ישר לתוך הסלון, כי למה שהוולט יידע אילו תחתונים אני בריוק מקפלת."

כלומר שזה מקום לתהליכים, ואנחנו כבר לא בתהליכים, אנחנו בום! בתוך הדבר עצמו. גם בכניסה לבית וגם בחיים בכלל.

גם זה, וגם סימן לכך שהחברה שלנו כבר פחות מעמדית, כי את לא צריכה את התווך הזה, מקום לפגוש אנשים שאת לא רוצה לה' כניס אותם לתוך הבית. היום הכל מייד, כל מה שצריך זה לפתוח את הדלת והכל נמצא אין יור פייס."

כל כך טראח לפרצוף שהיום יש בתים שנכנסים אליהם דרך המטבח, שפעם היה

האחרונות, בעיקר מאז הקורונה. סבתא שלי יושבה כל החיים במרפסת ופיקחה על מה שקורה ברחוב.

"כי לסבתא שלך הייתה מרפסת מקורה, והיא יושבה בקומה שתיקשרה עם הרחוב, לא ככה, במגדלים. היום זו לא סתם מרפסת - זו מרפסת שמש. בפועל אנחנו כמעט ולא משתמשים במרפסות, שהפכו למחסני אופניים ולאזורי מגל. שימוש במרפסת מחייב לנקות ולתחזק אותה, יש הרבה זיהום באוויר והתחזוקה צריכה להיות על בסיס יומי כמעט. את לא רוצה להשאיר שם ילדים או נכדים לכה, וכנראה שגם שהמעשנים פחתו."

עוד דבר שלעמיר היוקרת מתחשק "לצאת עליו" הוא טרנד ערי השינה, שמתהדרות בשמות "סבינו", "חרישי", "גבעוני", "פר-חי" - וחוז' מהשם הרומנטי אין בהן שום דבר רומנטי. "עוד משלב התכנון, ערי השינה הללו מתעלמות מכיווני השמש ומכיווני הנוף והאוויר הטבעיים, ומייצרות פארקים גרו' לים במרכזן שאף אחת לא מוכנה ללכת בהם בלילה, כי זה מפחיד, ויש בהן פחות חנייה ואז קשה לארח, ואלה הופכות להיות שכונות שהן מכלאות שינה. אין שם משרדים, בתי קפה, או חנויות ושום דבר שמוכר עיר", מסכמת עמיר.

וככה זה נראה בתמונות

התמונות הנוסטלגיות שלפניכם לוכדות את עיצוב הבתים בישראל הרבה לפני שהמטבח הפך להיות אי, עוד לפני שהשילובים הסקני דינמיים הבהירים החליפו את הצבעים החומים הכבדים, ועידן ועידנים לפני שמכונת האספר' סו כבשה את מקומו של הסיפולוקס על השיש. יצאנו לשיטוט בין התמונות ובין מי שהיינו, ובעזרתו של האדריכל אודי קרמסקי, ראש המחלקה לעיצוב פנים בפקולטה לעיצוב של HIT המכון הטכנולוגי בחולון, ניסינו לפענח את האופן שבו העיצוב מספר את הסיפור שלנו. אנחנו מתבוננים יחד בצילומים בהם נראית ספרייה שאני לגמרי זוכרת מהבית של סבא וסבתא שלי בפרדס כץ של שנות ה-70, ואני

שמעון פרס בסלון ביתו

"אנחנו רואים כאן בית תרבותי ומטופח מאוד, עמוס כמעט לעייפה ומשרד כבודת מהוגנת, ופה אין ברירה אלא להגיע למילה גודש."

אני מזהה את הגודש גם בבית של ההורים שלי. גדלתי בתוך סלון עמוס לעייפה בח' פצים, פסלונים, מיניאטורות, רהיטים.

הרהיטים שמחפה חלק מהקירות והמשקור פים, שנחשב מאוד מכובד לתקופתו, מגדיר את החלל ומעצים אותו, גם קורות העץ בתקרה משרדות מקום של כבוד. והקטיפה. הו, ספות הקטיפה של פעם. "אכן, ככה, מכובה, לא אוורירי - וזה מזכיר לנו שוב שחלק גדול מהדברים הם לא מכאן, אלו הם דברים שהבאנו איתנו."

"אכן, גודש שמאפיין את התקופה, גודש של חפצים, של רהיטים, של פריטי אמנות על הקירות. בית שהוא כמו מוזיאון קטן - וזה ניכר במיניאטורות ובפסלים על המזנון מעל הטלוויזיה. הקירות מלאים עד אפס מקום, ולו משהו היה משרטט את תוכנית הדירה, היה רואה שחוז' מ'מעברים' לא נותר מרחב פנוי. גם העץ הכבד והכהה של

להשתחרר ממנה, להזיז או להחליף אותה ונשאל את עצמנו 'מתי הספרייה הזו תעזוב את החדר'. כי כשמתרגלים למשהו הוא כבר לא אטרקטיבי כמו בהתחלה ולכן יכול להימאס. בעוד שכאשר הרהיט לא משתלט ולא מעיק על החדר, אנחנו חיים איתו לאורך יותר זמן".

ולכן אנחנו אוהבים רטרז? "במובן מסוים מה שקוראים רטרז הוא תגובה לעייפות שלנו מעיצוב שהוא יותר מדי מודע לעצמו ומשתלט. עייפות נוכח ההיפר-אנרגיה שיש לדברים חדשים, והרצון למצוא את העיצוב במקום פשוט יותר, היסטורי, ישן קצת, שאנחנו מזהים עם עולמות של פעם. וגם העדינות האירופית והרגליים הדקיקות. זה לא מבאן."

"נכון. בהיבט הזה יש פה מין מעשה שהוא בינת החלל, הבית הוא חלק ממה שהבאתי איתי ממקום הולדתי, חלק ממה שגדלתי איתו, חלק מהתרבות שהגעתי ממנה כשהמקומיות עוד לא נכחה בעיצוב החלל."

ויש לנו היום מקומיות? "היום קל לראות מה קורה בעולם ולעשות דומה, החיפוש הכי משמעותי אחרי שפה של עיצוב ישראלי היה בשנות החמישים עד השימונים, למשל, במשכית שהייתה מעוז החיפוש אחרי שפה מקומית בכל תחומי העיצוב. גם חברות כמו שמרת הוורע, הארגו, או צרעה למ' של חיפשו שפת עיצוב וחומריות ישראלית." *

יותר לשטוף את הרצפות בהרבה מים, ולא כל כך לנגב פרקט.

"נכון. והוא יכול להיות גם מחיצה - כי הוא עצמאי בחלל ולא חייב להיות צמוד קיר. לכן הוא יכול להפריד חלקים שונים של החדר והוא לגמרי מעודן ומינימליסטי במופע שלו..."

כאילו אזוירי. "נכון, כלומר שהוא מאפשר לחלל להיות איתו ובלעדיו. הוא צנוע ולא משתלט על החלל, הוא כמו מרחף, הוא לא כופה את עצמו. יש פה גם עיצוב מינימליסטי שמבטא את החוכמה הטכנולוגית של החומר, שנשאר כפי שהוא, גלוי ומופיע בצורתו הפשוטה - עץ הוא עץ, ומחברי ברזל חשופים לעין, זה לא בטון שמתחפש לעץ או פלסטיק שצבוע כמו עץ. החומר הוא חומר."

זאת אומרת שיש פה גם פשטות וגם אות' נטיות וגם אמת גדולה. וזה פחות קיים בעיצוב של היום למשל?

"במקרים רבים יש משהו בעיצוב העכשווי שהוא בעל מודעות עצמית גבוהה מאוד, למי' עזב יש אמירה שחשוב לו לומר אותה, הרבה פעמים הפעולה העיצובית מנתקת את הצורה מהתפקוד ומגדירה צורה חדשה, שמתחברת באופן אחר לתפקוד, לא תמיד בטבעיות."

ומה הבעיה עם עיצוב שמאוד מודע לעצמו? "ככל שהאמירה העיצובית יותר כפייתית ומשתלטת על החלל, כך לאורך זמן נרצה

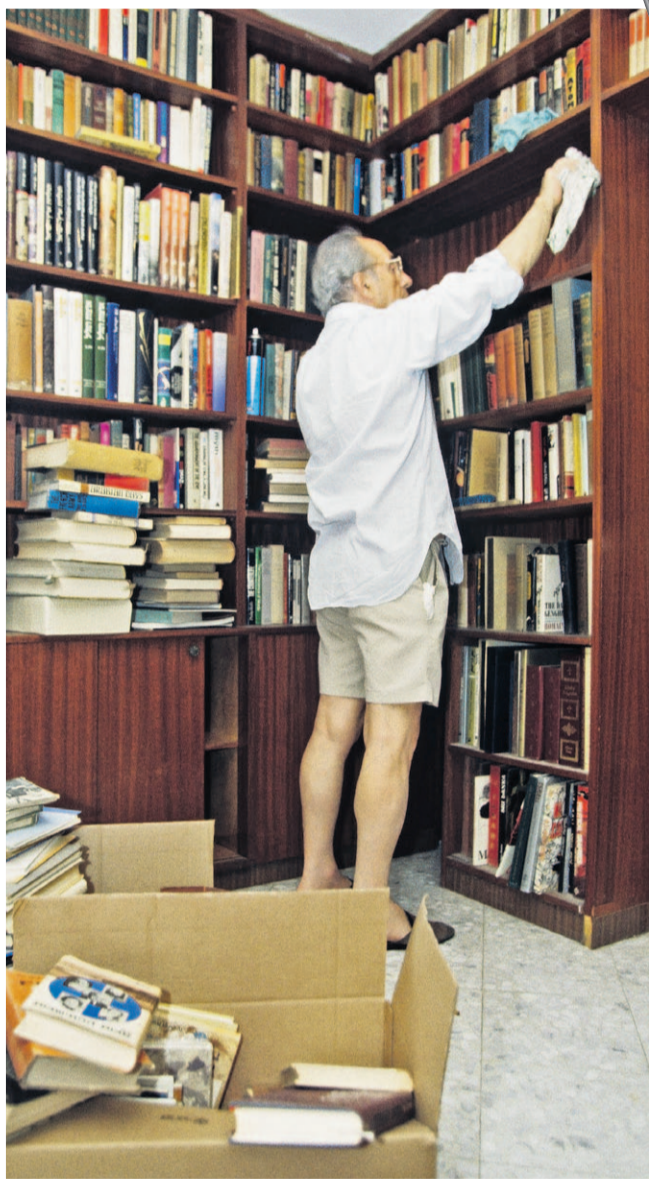
צילום: שרית ארזותוקרן

שולחן הקפה בצריף בן-גוריון

"השולחן הזה קל ומתקפל ונוח להזוזה, הוא מושפע מהשפה של גדולי המעצבים שהיו באירופה באותה תקופה, ואני קורא לו נצחי קצת, כי באדפטציה קלה לחומר שממנו הוא עשוי, הוא יעבוד נהדר גם בעוד שנים. הוא יכול להיות טוב בכל מקום שבו נניח אותו, הוא קל לנייד וחכם מבחינה ארגונומית. הוא רהיט פשוט בחומרים שממנו הוא עשוי, ונאה ויפה בשפה המעוגלת שלו".

ועל מה זה מעיד מבחינת רוח התקופה?

"הוא מייצג את הפשטות, הצניעות, המעשיות, את הישי"רות השימושיות המתאימה לפעולות הגוף ולצרכים של הבית. זה מה שמאפשר בעצם להיות עם השולחן הזה בכל זמן ובכל מקום - בתוך הבית, במרפסת, על הגג, להשאיר אותו בשמש ובגשם, הוא יהיה בסדר".

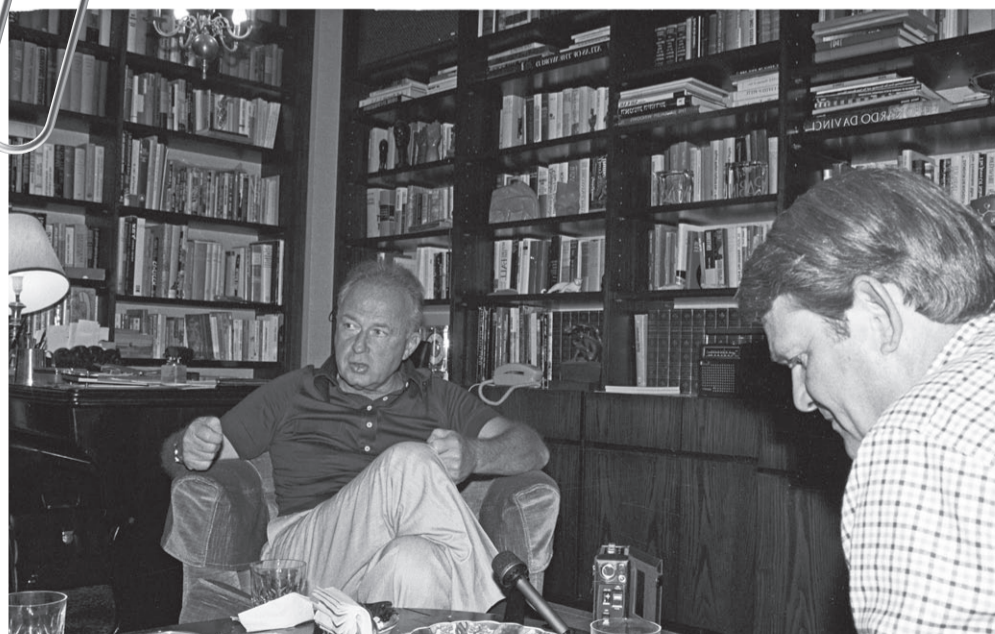

שמעון פרס מסדר את הספרייה

"לא מפתיע בכלל שאצל שמעון פרס, שהיה איש ספר מובהק, אנחנו מוצאים ספרייה רצפה-תקרה גרושה, שהיא בעצם החדר עצמו - כל החי"דר ספון העץ הזה מעוצב כך שהריהוט בונה את החלל - מה שנקרא 'חלל תפור'. נגר שבא וביצע את עבודת החייטות בני"גרות מפורטת וספציפית".

ועל מה זה מעיד? שזה היה משהו לכל החיים?

"זה מעיד על מחשבה רבה לטיפול במרחבי הבית, על רצון לקשר אישי יותר עם החפצים שלנו - לא נלך לאיקאה ונק"נה ספרייה שיכולה להתכוונן, אלא נביא מתכנן ונומין נגר שיתכנן את הכניסה, את הסלון ספון העץ ובאותה שפה גם את הספרייה שמותאמת לחלונות ולדלת ולמשקוף, והוא לבסוף בבחינת 'צוללת' שמקיפה אות"נו".

יצחק רבין לצד הספרייה בביתו

"גם הבית של רבין הוא בית גרוש ורואים בו די הרבה תמונות וחפצים. הספריות של שני האישים עשירות ועמוסות, וזה בוודאי מעיד על העושר התרבותי שממנו באו. אלה הן ספריות שסופנות את הקירות ומעידות יותר מכל על מעמדו של הספר בעבר הלא רחוק. אני מניח שהיום לא יתכננו חדר עבור ספרים שימלאו את הקירות מהרצפה לתקרה, זה מתאים יותר לחדר בגדים או ארונות של ימינו. אין ספק שהחיבור לספרים משרד גם תרבות של שליטה בחומר, וכמובן מנהיגות".

צילומים: דוד רונינגר